

استان ایلام در تقسیمات کشوری سال ۱۳۰۹ جزء استان پنجم یعنی کرمانشاهان بود. پس از آن در سال ۱۳۴۲ به فرمانداری کل تبدیل شد و در سال ۱۳۵۲ به دلایل سیاسی - مرزی - اداری به صورت یک استان درآمد.

استان ایلام با مساحتی برابر با ۱۹۰۴۵ کیلومتر مربع در جنوب غربی کشور واقع شده که ۱/۲ درصد مساحت کل کشور را تشکیل می‌دهد. بر اساس آمارگیری عمومی نفوس مسکن در سال ۷۵ این استان دارای ۴۸۷۸۸۶ نفر جمعیت، ۷ شهرستان ۱۷ بخش و ۳۶ دهستان است. که از نظر اقلیمی دارای دو اقلیم نیمه مرطوب سرد در شمال با متوسط بارندگی ۶۳۹ میلی‌متر و بیابانی گرم با متوسط بارندگی ۲۰۰ میلی‌متر در جنوب استان می‌باشد. قسمت‌های شمالی استان عمدتاً کوهستانی بوده و سلسله جبال زاگرس به صورت رشته‌کوه‌های موازی در امتداد چین‌خوردگی‌ها، دره‌های نسبتاً کم‌عرض و ارتفاعات متوالی را به وجود آورده است در قسمت‌های جنوبی استان کبیرکوه، حوزه‌های آبریز رودخانه‌های کوچک را در دامنه‌های جنوبی خود ایجاد کرده که در نهایت به دشت‌هایی منتهی می‌گردند البته این دشت‌ها در شهرستان دهلران وسیع‌تر می‌باشند.

شهرستان ایلام

شهرستان ایلام به مرکزیت شهر ایلام و در سال ۱۳۰۸ شمسی در خاور و شمال خاوری ده بالا و در منطقه‌ای که حسین آباد (منسوب به حسین قلی خان والی) نامیده می‌شد و در جوار ساختمان‌های به جا مانده از والی، بنا گردید و با توجه به سابقه تاریخی منطقه و تصویب فرهنگستان ایران، ایلام نامیده شد.

دیواره‌های سنگی و دامنه‌های جنگلی کوه‌های مانشت، سیوان، شلم و سیاه کوه، به شکل دژی وسیع شهر و دشت‌های اطراف آن را برگرفته است. شهر ایلام در مرکز جغرافیایی استان قرار نگرفته است. از این رو، موقعیت آن تا حدودی که اهمیت ارتباطی و تجارتي آن را محدود می‌کند، به طوریکه محصولات بخش‌ها و روستاهای دور دست به استان‌های دیگر صادر می‌شود.

اما ایجاد شبکه‌ی راه‌ها و اتصال مراکز شهری به ایلام مخصوصاً نزدیکی با مرزها وجود آب و هوایی نسبتاً مناسب و مساعد، مرکزیت سیاسی، وجود مؤسسات رفاهی و... به آن موقعیتی ویژه، داده است.

بخش مرکزی ایلام دارای دهستان‌های میش‌خاص و حومه ۳۶ روستاست. توتون از مهمترین محصولات دهستان میش‌خاص است. چوار، یکی از بخش‌های شهرستان ایلام در ۱۸ کیلومتری شهر ایلام و بر سر راه اصلی ایلام - ایوان - اسلام آباد غرب قرار گرفته است.

مراکز دیدنی و زیارتگاهی:

- ۱- قلعه‌ی والی
- ۲- کاخ فلاحی
- ۳- سنگ‌نوشته‌های قوچعلی
- ۴- قلعه‌ی اسماعیل خان
- ۵- پشت قلعه‌ی چوار
- ۶- بقعه‌ی حاجی بختیار
- ۷- مقبره‌ی مهدی بالله

۲- شهرستان ایوان غرب:

شهرستان ایوان در شمال غربی استان ایلام قرار دارد. این شهرستان از شمال به استان کرمانشاهان از شرق به شهرستان شیروان، از جنوب به شهرستان ایلام و در غرب به کشور عراق محدود می‌شود و مرکز آن شهر ایوان است. این شهر با برخورداری از آب و هوایی مناسب و قرار گرفتن بر سر راه ایلام - کرمانشاه و داشتن اراضی حاصلخیز و مجاورت با رودخانه‌ی کنگیر، وجود کشاورزی و دامپروری و... دارای اهمیت و اعتبار خاصی است. این شهرستان دارای ۲ بخش، چهار دهستان و ۸۶ روستاست.

روستای خوران با داشتن سرابی گوارا و باغ‌های زیبا، یکی از تفرجگاه‌های اهالی است. بخش زرنه، از نظر پیشینه و قدمت تاریخی دارای ارزش فراوانی است.

جمعیت شهرستان ایوان طبق سرشماری سال ۱۳۷۵ معادل ۴۵/۷۴۶ نفر است.

مراکز دیدنی و زیارتگاهی:

- ۱- آتشکده‌ی سیاهگل
- ۲- طاق شیرین و فرهاد
- ۳- قلعه‌ی شمیران
- ۴- پل شیرپناه
- ۵- تپه‌های زرنه و نرگس
- ۶- غار طلسم
- ۷- بقعه‌ی حاجی حاضر
- ۸- امامزاده سید عبدالله.

۳- شهرستان شیروان و چرداول:

مرکز شهرستان شیروان و چرداول، شهری به نام سرابله که در کنار رود سرابله قرار دارد. شهرستان شیروان و چرداول شامل سه بخش شیروان، مرکزی (چرداول و آسمان‌آباد) و هلیلان است. بخش شیروان از دهستان‌های کارزان، لومار و زنگوان تشکیل شده است. تمامی اراضی این بخش به صورت دره‌ای نسبتاً وسیع بین دو رشته کوه «چرمین و لته» از یک سو و «مانشت و سیوان» از سوی دیگر گسترده شده است که به وسیله‌ی رودخانه‌ی شیروان و چشمه‌سارهای جانبی آن آبیاری می‌شود. مرکز این بخش، شهر لومار است. جمعیت این شهرستان طبق سرشماری سال ۱۳۷۵، ۷۶۰۵۲ نفر است.

بخش مرکزی شامل دهستان‌های شیباب و آسمان‌آباد است. در این بخش، رودخانه‌های کله شاخ (سنگ سفید)، سیمره و زنجیره جریان دارد. کشت در بیشتر اراضی، به صورت دیم است.

مراکز دیدنی و زیارتگاهی:

- ۱- قلعه‌ی سام
- ۲- آتشکده‌ی موشکان
- ۳- شهر تاریخی سراپکلان
- ۴- بقعه‌ی عباس شیروان
- ۵- بقعه‌ی عباس رودبار
- ۶- مقبره‌ی سید علی
- ۷- بقعه‌ی باقر در بخش شیروان

۴- شهرستان مهران

مرکز این شهرستان، شهر مهران است که در ساحل چپ رودخانه کنجانچم واقع شده است و با مرز عراق بیش از چند کیلومتر فاصله ندارد. مهران قبلا در منصورآباد خوانده می‌شد. در سال ۱۳۰۹ با تصویب فرهنگستان زبان ایران، به «مهران» تغییر نام داد. در بخش مرکزی مهران، مخازن نفت و گاز طبیعی کشف، و چاه‌هایی در آن حفر گردیده است. دشت های مهران به خاطر پیوستگی کوه و دشت با یکدیگر، دارای اهمیت سوق الجیشی و تاریخی است. این شهرستان دارای جمعیتی معادل ۴۶۹۸۱ نفر و دارای سه بخش مهران، صالح آباد و ارکواز ملکشاهی است. بخش صالح‌آباد در دشت نسبتاً وسیع هیژدانه واقع شده است و در سالهای پر باران، یکی از مناطق حاصلخیز استان محسوب می‌شود.

مراکز دیدنی و زیارتگاهی

- ۱- قلعه کنجانچم
- ۲- سنگ نوشته گل گل ملکشاهی
- ۳- سنگ نوشته تخت‌خان
- ۴- تپه‌های چغاآهوان و چغاگلان
- ۵- بقعه سید حسن
- ۶- امامزاده علی صالح
- ۷- بقعه پیر محمد.

۵- شهرستان دهلران

مرکز این شهرستان، شهر دهلران است که در قدیم الایام به آن ده‌لران می‌گفتند. دهلران در دامنه‌ی جنوب و جنوب غربی دینارکوه قرار دارد.

این شهرستان دارای سه بخش زرین‌آباد، مرکزی و موسیان و ۶ دهستان است. بخش مرکزی از ۱۴ روستا و آبادی تشکیل شده است. اکثر آبادی‌ها در اثر جنگ تحمیلی خالی از سکنه شدو بعد از جنگ دوباره بازسازی و اسکان در آنها صورت گرفته است.

بخش موسیان در حد فاصل دهلران و استان خوزستان قرار دارد. از این بخش رودخانه‌های دویرج و چیغاب «مورموری» عبور می‌کند. در این بخش به دلیل حاصلخیزی زمین‌های کشاورزی محصولات متنوع جالبی به دست می‌آید. در بخش موسیان چاه‌های نفت فراوانی حفر شده و دارای منابع عظیم نفتی است.

بخش زرین‌آباد به مرکزیت شهرک پهل، از زمان‌های قدیم تاکنون، محل سکونت بوده و آثار باستانی فراوانی در آن به چشم می‌خورد. شهرک میمه یکی از نواحی خوش‌آب و هوا پر جمعیت زرین‌آباد است.

بر اساس سرشماری سال ۱۳۷۵ شهرستان دهلران دارای جمعیتی معادل ۵۳۳۹۹ نفر است.

مراکز دیدنی و زیارتگاهی

- ۱- تپه‌های پیش از تاریخ چون علی کش، تپه سبز، تپه موسیان
- ۲- سنگ نوشته میمه
- ۳- قلعه شیاق
- ۴- بقعه ابراهیم
- ۵- بقعه سید ناصرالدین
- ۶- بقعه سید ابراهیم قتال
- ۷- بقعه عباس
- ۸- چشم فیر
- ۹- غار خفاش

۶- شهرستان آبدانان

مرکز این شهرستان، شهر آبدانان است و به لحاظ جمعیت و وسعت، دومین شهر استان محسوب می‌شود. آبدانان دارای دو شهرستان و چهار دهستان است. این شهر در دامنه‌ی جنوبی کبیرکوه و در دره‌ی با صفا رودخانه‌ی آبدانان در شمال مقبره‌ی امامزاده سیدصلاح‌الدین محمد قرار دارد. این شهرستان به لحاظ نظامی، کشاورزی و دامداری اهمیت دارد. بر اساس سرشماری سال ۱۳۷۵ دارای جمعیتی معادل ۴۷۶۵۲ نفر است.

مراکز دیدنی و زیارتگاهی:

- ۱- هزار در
- ۲- پشت قلعه
- ۳- قلعه‌هزارانی
- ۴- بقایای شهر جولیان
- ۵- مقبره‌ی سید صلاح‌الدین محمد
- ۶- بقعه‌ی شیخ پیرمحمد
- ۷- بقعه‌منصور بوالحسن
- ۸- بقعه‌ی عبدالرحیم در سیاه گاو

۷- شهرستان دره‌شهر

مرکز آن دره‌شهر است. این شهر در آب‌رشته‌های سیمره و در کنار ویرانه‌های شهر تاریخی سیمره و در دو سوی مسیر رودخانه‌ی دره‌شهر، جایی که تپه ماهورهای دامنه‌ی شمالی کبیرکوه خاتمه می‌یابد، قرار دارد. دره‌شهر کنونی از چند روستای بهم پیوسته تشکیل شده است. اطراف این شهر را مزارع آبی و دیمی با خاک حاصلخیز فراگرفته است.

مزارع کشاورزی دره‌شهر به وسیله‌ی آب رودخانه‌های سیمره، سیکان و چشمه‌سارهای کوچک دیگر آبیاری می‌شود و حفر چاه‌های عمیق و نیمه عمیق کمبود آب را تأمین می‌نماید. در مزارع روستاهای دره‌شهر ضمن کانت برنج، گندم و جو، محصولات صیفی نیز بدست می‌آید. این شهرستان دارای دو بخش مرکزی و بدره است جمعیت دره‌شهر طبق سرشماری سال ۱۳۷۵، ۵۳۵۰۱ نفر است.

مراکز دیدنی و زیارتگاهی

- ۱- تل‌های سرگچله
- ۲- تپه تیغن
- ۳- تنگه بهرام چوبین
- ۴- بقعه‌ی عباس
- ۵- پل گاو میشان
- ۶- بقعه‌ی بابا سیف‌الدین
- ۷- چهار طاقی
- ۸- بقعه‌ی حاجی نام
- ۹- شهر تاریخی
- ۱۰- بقعه‌ی جابر
- ۱۱- پل چمن‌نشت
- ۱۲- بقعه‌ی پیر محمد و ...
- ۱۳- دژ شیخ مکان